

WEB DIZAYN VA UNING DASTURIY TA'MINOTI

Ergashov G'ulom Faxriddinovich

Mirjamolova Muazzam Miraxmad qizi

Olmaliq shahar kasb-hunar maktabi

Informatika va axborot texnologiyalari fani o'qituvchisi

ANNOTATSIYA Mazkur maqolada Web-texnologiyalar bu kabi dinamik web-saytlarni yaratish uchun bir-biri bilan birgalikda ishlatiladigan ko'plab tillar va multimedia paketlarini nazarda tutadigan umumiy atama. Har bir alohida texnologiya o'z-o'zidan ancha cheklangan va hech bo'lmaganda boshqa bitta texnologiyadan ikki tomonlama foydalanishni talab qiladi. Shuning uchun biz saytni tashkil etuvchi barcha tarkibiy qismlar bir-biriga bog'liqdir degan xulosaga kelishimiz mumkin. HTML (Hyper Text Mark-up Language) - bu har qanday web-saytni birlashtiruvchi elim. Uy qurish kabi, siz har doim birinchi navbatda mustahkam poydevor qurasiz. Har qanday sayt uchun HTML bu asosdir. HTML - bu oson o'rganiladigan va undan foydalanishni boshlash uchun hech qanday chiroyli (yoki qimmat!) Paketlarni talab qilmaydigan ochiq manba tili (ya'ni hech kimga tegishli emas). Sizga kerak bo'lgan narsa - Windows Notepad, Visual Studio Code kabi dasturlarda yozish kerak bo'lgan teglar, ko'p vaqt va sabr.

Kalit sozlar: *texnik tavsiflarni shakllantirish, (rangli dizayn, korporativ identifikatsiyani qo'llash yoki uning rivojlanishi, grafik elementlarning matnga nisbati*

KIRISH

TKni shakllantirish va muhokama qilish bosqichida saytning tuzilishi, uning navigatsiyasi, toifalar va kichik toifalar soni, ularni joylashtirish ketma-ketligi va boshqalar ham ishlab chiqiladi. Barcha ma'lumotlar, shuningdek, mijoz tomonidan imzolangan hujjatga kiritilgan. Web-sayt dizayni maketini yaratish Resursning sifatli ishlashi uchun web-saytlarni yaratishning barcha bosqichlari muhim, ammo dizaynni ishlab chiqish asosiylaridan biri hisoblanadi. Axir, dizayn bu birinchi navbatda

mehmonni ko‘radi, uni baholaydi va sahifada qolishga yoki brauzer yorlig‘ini yopishga qaror qiladi. Dizayner texnik topshiriq asosida ishlaydi, tugmalar, bannerlar va boshqa grafik elementlarni chizadi. Boshqacha qilib aytganda, web-saytni rivojlantirishning birinchi bosqichida yaratilgan prototip estetik ko‘rinishga ega bo‘lib, mijoz tomonidan tanlangan ranglarda ishlab chiqariladi. Agar kompaniya korporativ uslubga ega bo‘lsa, unda dizayn unga mos ravishda ishlab chiqilgan. Shu bilan bir qatorda, avval korporativ identifikatorni, so‘ngra unga asoslangan dizaynni ishlab chiqish mumkin. Shuni ta’kidlash kerakki, dizayner har bir sahifaning dizaynini emas, balki web-dizayn tendentsiyalaridan foydalangan holda bir nechta asosiy sahifalarning shablonlarini chizadi. Tayyorlangan tartib mijozga topshiriladi va uning roziligini kutadi. Agar takomillashtirish kerak bo‘lsa, dizayner ularni amalga oshiradi va xaridorga takomillashtirilgan varyantda taqdim etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Maket dizayneri tayyor dizaynni ishchi loyihaga aylantirish uchun HTML dan foydalanadi. Resurs hayotga ega bo‘ladi, dinamik bo‘ladi, barcha tugmalar ishlaydi. Resurs o‘zaro faoliyat brauzerga aylanadi va mavjud bo‘lgan barcha Internetbrauzerlarda to‘g‘ri ko‘rsatiladi. Xuddi shu bosqichda CSS uslublari yaratiladi (2- rasm). Bundan tashqari, resurs boshqaruv tizimiga ulangan. Uning yordami bilan loyihaning sahifalari, toifalari va kichik toifalari yaratiladi, menyu yorlig‘ining ishlash tartibi aniqlanadi, bog‘lash qismlari joylashtiriladi. Resurs tashrif buyuruvchilarga taqdim etiladigan yakuniy tuzilmani oladi. Ba‘zan saytlardan CMS holda foydalanish mumkin (masalan, ochilish sahifalari), shuning uchun sayt HTML va CSS-da asosiy bazaga ulanmasdan joylashtirilgan. Xuddi shu bosqichda toifalar va pastki toifalar sahifada joylashtiriladigan tarkib, tarkibdir. Maket dizayneri onlayn-do‘kon uchun mahsulot kartasining tartibiga katta e‘tibor beradi, u texnik va foydalanuvchi talablariga javob berishi kerak. Joylashtirishning yakuniy bosqichida saytning moslashuvchan versiyasi ishlab chiqilgan. Bu ixtiyoriy, ammo mobil trafikka erishmoqchi bo‘lgan mijozlarga tavsiya etiladi. Web-saytlarni dasturlash Oddiy saytni yaratish bosqichlarida dasturlashning hojati yo‘q (masalan, bitta sahifalishahifa). Agar katta va murakkab loyiha ishlab chiqilayotgan bo‘lsa, dasturchi ishga qo‘shiladi. Mutaxassisning vazifasi

shablon) deb tasniflanishi mumkin bo'lsa, unda texnik spetsifikatsiya juda tez, aniq va bepul tuzilishi mumkin - chunki shablondan saytlarni ishlab chiqarish jarayoni ma'lum darajada konveyerni eslatadi. Biroq, saytni individual talablar uchun va nostandart funktsiyalar bilan ishlab chiqishda sayt yaratish bo'yicha texnik topshiriqni tayyorlash bir qator muhim masalalarni ishlab chiqish va hal qilishni talab qiladigan murakkab ko'p qirrali vazifaga aylanadi. Bunday holda, sayt uchun texnik shartlarni ishlab chiqish alohida to'lanadi. Bunday holda, texnik topshiriqni tayyorlash web-sayt ishlab chiqaruvchisi (web-studiya) mutaxassislari tomonidan kelajakdagi loyiha uchun zarur bo'lgan barcha masalalarni muvofiqlashtiruvchi va aniqlab beruvchi tomonidan amalga oshiriladi.

Hech qanday tafsilotni o'tkazib yubormaslik o'ta muhim, chunki loyihaning shartlari va saytni rivojlantirish uchun yakuniy byudjet kelishilgan texnik topshiriqlar asosida tayyorlangan kelishilgan texnik topshiriqlar asosida aniqlanadi. Web-sayt yaratish bo'yicha texnik topshiriqni ishlab chiqishda siz quyidagi asosiy fikrlarga e'tibor qaratishingiz kerak:

- **Sayt uchun domen nomi (domen):** Sayt yaratish uchun texnik topshiriqlarni tayyorlash bosqichida ham sayt uchun domen nomi to'g'risida qaror qabul qilish maqsadga muvofiqdir. Agar domen oldindan ro'yxatdan o'tmagan bo'lsa, unda siz mos bo'lgan bepul domen nomini tanlashingiz va uni ro'yxatdan o'tkazishingiz kerak.

- **Saytning tuzilishi:** Saytni ishlab chiqish bo'yicha texnik topshiriq doirasida saytning kelajakdagi tuzilishini (saytning asosiy bo'limlari, bo'limlari va sarlavhalari, ularning mazmuni, xizmatlari) aniqlash kerak, shu bilan birga resursni yanada rivojlantirish imkoniyatlari.

- **Sayt navigatsiyasi:** Saytning navigatsiya menyusini tashkil qilishning oqilona shaklini aniqlash, saytning qulayligini yaxshilashga yordam beradigan ba'zi parametrlarni hisobga olish kerak.

- **Web-sayt dizayni:** Saytni yaratish bo'yicha texnik topshiriqda saytni loyihalash uchun barcha asosiy talablar belgilanadi: optimal o'lchamlari, brauzerlararo muvofiqligi

va boshqalar. Agar sayt etarlicha murakkab bo'lsa, sayt sahifalarining prototiplari yaratiladi (sahifa sxemasining sxematik versiyasi).

- Saytning funktsionalligi: TOR-saytga tashrif buyuruvchilar uchun samarali ishlash uchun zarur bo'lgan barcha xizmatlarni tavsiflaydi va nostandart dasturlar uchun ularning ish algoritmini tavsiflaydi

- CMS (kontentni boshqarish tizimi): sayt ma'murining ishlashi uchun barcha kerakli imkoniyatlar aniqlanadi va TORda qayd etiladi - sayt tarkibini boshqarish, uning tuzilishi va funktsionalligi, obunalari, ro'yxatdan o'tishi, turli darajadagi huquqlarga ega foydalanuvchilar guruhlari va boshqalar.

- Xostingga qo'yiladigan talablar web-sayt yaratish uchun TOR xosting serverining maqbul parametrlarini ko'rsatishi kerak, bu saytning to'g'ri ishlashini ta'minlaydi. Sayt yaratish uchun TORda ko'rsatilgan rivojlanish shartlari va parametrlari asosida sayt yaratish xarajatlari va sayt yaratish bosqichlari hamda vaqti ko'rsatilgan holda loyihani amalga oshirish uchun taqvim rejasi tuziladi va ularni amalga oshirish.

Web-server - mijozlardan (Web-brauzer) HTTP-so'rovlarni qabul qilib, HTML sahifa bilan birgalikda rasm, fayl, media oqim va boshqa ma'lumotlarni HTTP-javob sifatida qaytaruvchi serverdir. Web-server Jahon o'rgimchak to'ring (WWW) asosi hisoblanadi. Web-server funktsiyasini bajaruvchi dasturiy ta'minotni ham, bu dasturiy ta'minot ishlayotgan kompyuterni ham Web-server deb ataladi. Mijoz (odatda, Web-brauzer) Web-serverga URL-adreslar bilan ajratilgan resurslarni olish uchun so'rovlar jo'natadi. Resurslar-mijoz uzun zarur bo'lgan HTML-sahifalar, rasm, fayl, media oqim yoki boshqa ma'lumotlar bo'lishi mumkin. Web-server javob sifatida kerakli ma'lumotlarni qaytaradi. Bunday almashinuv HTTP qoidalari asosida olib boriladi. Web-serverlar yana qo'shimcha vazifalarni ham bajaradi:

- Web-sahifalarni avtomatlashtirish;
- Resurslarga murojaatlar qaydnomasini yuritish;
- Foydalanuvchilarni ro'yxatdan o'tkazish (autenfikatsiya va avtorizatsiya);
- Dinamik hosil qilinuvchi sahifalarni quvvatlash;

- Mijozlar bilan himoyalangan ulanishlar uchun HTTPSni (Hypertext Transfer Protocol Secure — shifrlangan HTTP) quvvatlash.

Ko‘pincha kompyuterlarga Web-server bilan birgalikda pochta serveri (Mail server) ham o‘rnatiladi. Shaxsiy kompyuterni Web-serverga aylantirish uchun unga zarur dasturiy ta‘minot o‘rnatiladi. Buning uchun IIS (Internet Information Server), nginx, lighttpd, Google Web Server, Resin, Cherokee, RootYoshi, THTTPD, PWS (Personal Web Server), Apache HTTP Server, Ascet HTTPd, CERN httpd, HTTP File Server, XSP, Jetty, Apache Tomcat, TinyWeb, Tornado, Inproc WebServer, Small HTTP Server, Samba Server kabi dasturlardan biri o‘rnatiladi. Apache HTTP Server Web-serveri eng keng tarqalgan Web-server hisoblanadi. Biroq bu Web-serverda administrator paneli qulay standart interfeysga ega emas. Mijozlar Web-serverga yagona resurs ko‘rsatuvchisi–URL-adres bo‘yicha kerakli Web-sahifaga yoki serverda joylashgan boshqa resursga kirish huquqini oladi. Yagona resurslar ko‘rsatuvchisi (ing. URL- Uniform Resource Locator)- Web-resursning yagona lokatori (joylashuvini aniqlovchisi)dir. Dastlab URL Internetdagi resurslarni (qo‘shimcha fayllar) joylashuvini belgilash uchun mo‘ljallangan. Hozir URL Internetda qariyb barcha resurslarini belgilash uchun qo‘laniladi. URL standarti RFC 1738 hujjatida qayd etilgan. Apache HTTP-serveri (ing. a patchy server) - ko‘pplatformali, tekin tarqatiladigan Web-server bo‘lib, Linux, BSD, Mac OS, Microsoft Windows, Novell NetWare, BeOS operatsion sistemalarini quvvatlaydi. Internet olamida hozirgi vaqtda 390 milliondan ortiq Web - serverlar faoliyat yuritmoqda. Ular ichida Apache kompaniyasining Apache http – serveri va MS IIS keng ommalashgan. Apache HTTP- serverining paydo bo‘lishi Internet tarmog‘ining taraqqiyotida asosiy vosita hisoblanadi. Apache- Netscape Communications (hozirgi vaqtda SUN JAVA system Web- server) firmasining Web-serveriga muqobil bepul tarqatiladigan, birinchi Web- server hisoblanadi.

XULOSA

SQL maxsus relyatsion ma‘lumotlar bazasi bilan ishlashga, ya‘ni ma‘lumotlar bazasini boshqarish uchun mo‘ljallangan so‘rovlar tilidir. SQL tili MySQL ma‘lumotlar bazasini boshqarish tizimi hisoblanadi. SQL maxsus relyatsion ma‘lumotlar bazasi bilan

ishlashga, ya'ni ma'lumotlar bazasini boshqarish uchun mo'ljallangan so'rovlar tilidir. SQL tili MySQL ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. M.M.Aripov va boshqalar. Informatika. Axborot texnologiyalari. o'quv qo'llanmasi, 1-2 qism. Toshkent, 2003.
2. M.M.Aripov, F.A.Kabiljanova, Z.X.Yuldashev. Informatiionie texnologii. T., 2004.
3. M. Aripov. «Informatika va hisoblash texnikasi asoslari». Toshkent,2001.
4. M.Aripov. «Internet va elektron pochta asoslari». Toshkent, 2000.
5. A.A.Xaldjigitov, Sh.F.Madraximov, A.M.Ikramov, S.I.Rasulov. «Paskal tilida programmalash bo'yicha masalalar to'plami» Toshkent, 2003 y.